

פרק יג

הקטרת קרבנות על המזבח באמצעות גז

כמות האברים שניתן להניח על האש, שכן הוספת איברים לאש כשזו מלאה באברים ובחלבים - עלולה לחנוק את האש ולהביא לכיבויה. מכאן שזמן עיכולם ושרפתם של אברי הקרבנות העולים על המזבח משפיע באופן ישיר על מספרם של הקרבנות שניתן להקריב.

אכן, בעיה זו מצאה את פתרונה כבר מימו הראשון של המשכן - יום חנוכת אהל מועד - אז ירדה אש משמים על מזבח הנחושת, ככתוב (ויקרא ט, כד): "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים...". אש זו שרפה במהירות את אברי הקרבנות שעל המזבח (יומא כא, ב). האש שירדה משמים על מזבח הנחושת המשיכה לרדת עליו לכל אורך נדודי המשכן במדבר, וכן בזמן היותו שוכן בגלגל, בשילה, בנוב ובגבעון (סדר עולם פרק ט"ו; זבחים סא, ב). דוגמא למספר הקרבנות הרב שהיה אפשר להעלות על המזבח בזכות אש זו, מצינו אצל שלמה המלך, שהיה מקטיר אלף עולות ביום על מזבח הנחושת בגבעון (מלכים א' ג, ד), זאת למרות שגודלה של המערכה שהקרבנות היו מוקטרים עליה היה בסך הכול אמה על אמה (זבחים סב, א; רמב"ם בית הבחירה ב, ה).

ביום שחנך שלמה את הבית הראשון עברה אש שמימית זו ממזבח הנחושת אל מזבח האבנים שבנה שלמה ב'עזרה', ומאז המשיכה לרדת על המזבח עד שבא מנשה וסילקה (סדר עולם פט"ו).

והנה, בראשית ימי הבית השני, נאלצו בוני הבית להגדיל את מידותיו של מזבח העולה, כדי להגדיל את שטחה של המערכה הגדולה, מאחר שהאש שירדה משמים כבר לא סייעה לשרפתם המהירה של הקרבנות העולים על המזבח, וחכמים שבאותו דור נדרשו למצוא פתרון לבעיה זו. הפיתרון היה - הגדלת שטחה של המערכה הגדולה, וכך היה אפשר להגדיל את מספר עצי המערכה וממילא את עוצמת האש (זבחים סא, ב).

נמצא אפוא, שחכמים ראו בעיכול איטי של בשר הקרבנות בעיה שיש לפותרה, וכשהאש היורדת משמים אינה עוזרת עוד לפתרון בעיה זו - נוקטים הם מצדם במעשה המביא לפתרון בעיה זו.

פרק זה ידון בשאלה: האם מותר לחבר למזבח העולה צינור גז אשר יעבור בתוכו ויזרים גז אל ה'מערכה הגדולה' שהקרבנות מוקטרים עליה, כדי להגדיל את עוצמת האש הבושרת על המזבח, וכדי שבשר הקרבנות שעל המזבח יישרף ויתעכל במהירות?

העברת צינור בתוך המזבח והזרמת גז דרכו אל אש המערכה (בנוסף לעצי המערכה, ולא במקומם), מעלה מספר שאלות שיש לדון בהם:

- א. האם מותר להוסיף חומר בערה נוסף, מלבד עצי המערכה, כך שהאש השורפת את אברי הקרבנות תהיה ניזונה גם ממנו, ולא רק מעצים?
- ב. אם אכן מותר להוסיף חומר בערה נוסף על עצי המערכה, באלו תנאים, אם בכלל, צריך לעמוד חומר זה, והאם הגז עומד בתנאים אלו?
- ג. האם מותר להוסיף לגוף המזבח צינור? שאלה זו עולה עקב החובה לבנות את המקדש וכליו לפי 'תכנית הבית' שמסר דוד לשלמה, ככתוב: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דהי"א כח, ט). תכנית זו אינה כוללת צינור גז העובר בתוך המזבח.
- ד. האם מותר לעשות נקב בתוך המזבח כדי להעביר בו צינור?
- ה. אם מותר להוסיף למזבח צינור גז, יש לברר מאלו חומרים צריך לעשות אותו. שאלה זו מתעוררת מאחר שהמזבח צריך להיות עשוי מאבנים, ככתוב (שמות כ, א): "מזבח אבנים תעשה לי", וכנפסק ברמב"ם (בית הבחירה א, ג). אם כן, יש לדון האם צינור הגז צריך להיות עשוי דווקא מאבן או שמותר לעשותו אף מחומרים אחרים.

אולם בטרם נדון בשאלות הנ"ל, יש לברר מה הצורך, אם בכלל, בהגדלת עוצמת בערת האש הדולקת על המזבח.

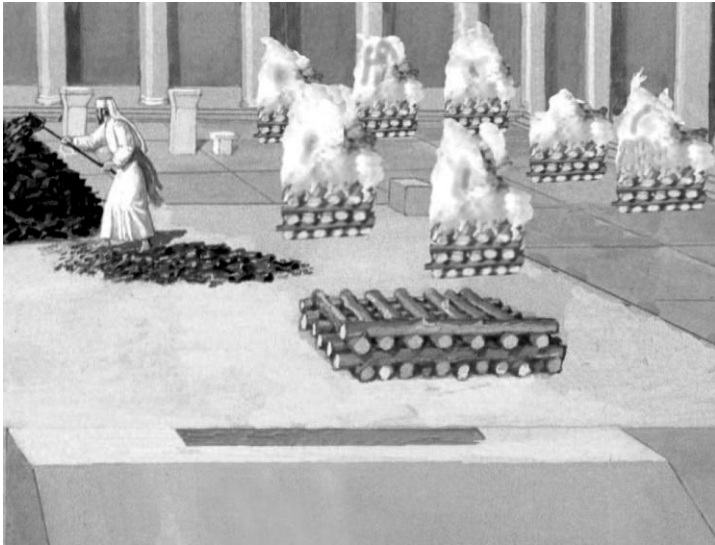
א. עיכול איטי של אברי הקרבנות - בעיה שיש לפותרה

שרפה איטית של איברי הקרבנות העולים על המזבח מגבילה את

1. בכמה מדינות בעולם צינורות הגז הביתיים עשויים מאבן.

הקרבנות באותו יום היה מזבח הנחושת שבמשכן, שגודלו היה 5*5 אמות. לפיכך שלמה החליפו ובנה במקומו מזבח אבנים בגודל 20*20 אמה, שהספיק למספר הקרבנות שהובאו למקדש באותו יום.⁴

נמצא אפוא, שלכו"ע גודלו של המזבח (מזבח הנחושת לפי רבי יוסי, או מזבח האבנים לרבי יהודה) עיכב את הקרבת הקרבנות הרבים באותו יום, וזה אילץ את שלמה לקדש מקום נוסף (ברצפת העזרה שלפני בית ה' או במקום המזבח) כדי להגדיל את מקום הקטרת הקרבנות.

בציור נראות מערכות העצים שהוסיף שלמה המלך על רצפת העזרה, לפי פירושו של רבי יהודה.

לא יכול להכיל את העלה ואת המנחה ואת החלבים, ומפורש בפסוק שהמזבח הקטן הוא המזבח שעשה שלמה, וכדברי רבי יהודה, ולא מזבח הנחושת שעשה משה, וכדברי רבי יוסי!²

השיטה מקובצת (זבחים נט, ב אות יד) כותב שכוונת הפסוק בדה"י (שם) היא לומר: "כי מזבח הנחושת של משה, שעשה שלמה תחתיו מזבח אחר - קטן מהכיל". כלומר, אין כוונת הפסוק לומר שהמזבח שעשה שלמה היה קטן, אלא כוונת הפסוק לומר שהמזבח שעשה משה היה קטן, ושלמה עשה תחתיו מזבח אבנים גדול.

דברי השיטה מקובצת קשים להבנה, שכן בכתוב נאמר במפורש שאת מזבח הנחושת עשה שלמה ולא משה (חק נתן זבחים ס ע"א). הרד"ק בפירושו לפסוק במלכים א (ח', סד) כותב על דברי ר' יוסי: "ואלה דברים של תימה הם".

כמו כן, כל מפרשי הנביא שנקטו עמדה במחלוקת תנאים זו, ולא הסתפקו בציון העובדה שיש מחלוקת כיצד לפרש פסוק זה, נקטו בפירושו של רבי יהודה. כך כתבו הרלב"ג, ר"י אברבנאל והמלבי"ם (מל"א ח, סד), וכן כתב רס"ג בפירושו לפרשת שמיני (ויקרא ט, כד). הכוזרי (מאמר ג סעיף ט) אף כותב, שהיכולת להקטיר קרבנות על רצפת העזרה היא דין תורה שחודש על ידי שלמה המלך באותו יום. ראוי לציין, שאין ולו פרשן אחד שפירש פסוק זה כדעת ר' יוסי. גם בספרות ההלכה יש מהאחרונים שפסקו כרבי יהודה (לשאלה זו, האם רצפת העזרה מקודשת בקדושת מזבח, או לא - מספר השלכות הלכתיות. ראה על כך במאמרי 'מקום מזבח העולה בעזרה', ב'מעלין בקודש' ט"ו, אדר תשס"ח).

דוגמא נוספת לכך, שחכמים נדרשו להתמודד עם בעיה מעין זו, מצינו גם ביומו הראשון של בית ראשון, בחנוכת מקדש שלמה. אז אמנם ירדה אש משמים שסייעה בשרפתם המהירה של הקרבנות, אך כיון שמספרם של אלו היה למעלה ממאה ארבעים ושניים אלף קרבנות² - גם האש שירדה משמים לא יכלה לשרוף את כל איברי הקרבנות ביום אחד. מציאות זו הביאה את שלמה המלך למצוא פתרון נוסף שיאפשר את הקרבתם של כל הקרבנות ללא שיהיה צורך לוותר על חלק מהם.

לשם כך הוסיף שלמה עוד 'מקום' להקטרת קרבנות, ככתוב: "ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה', כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים, כי מזבח הנחשת אשר לפני ה', קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים" (מלכים א' ח, סד).

ונחלקו תנאים (זבחים נט, א-ב) מה בדיוק עשה שלמה כדי לאפשר את העלאת הקרבנות הרבים: רבי יהודה סובר שהמזבח שהיה קטן ולא הכיל את מספר הקרבנות שהובאו למקדש באותו יום היה מזבח האבנים שבנה שלמה, שהיה בגודל 20*20 אמה. לפיכך קידש שלמה את רצפת העזרה שלפני בית ה' בקדושת מזבח, כדי שיהיה אפשר להקטיר גם עליה קרבנות.³ בעזרת תוספת מערכות עצים על רצפת העזרה, הספיקו להשלים את הקרבת כל הקרבנות באותו יום.

לעומתו, סובר רבי יוסי, שהמזבח שהיה קטן ולא הכיל את מספר

2. מאה ועשרים אלף צאן, עשרים ושניים אלף בקר לשלמים, אלף עולות, ומנחות שמספרם אינו ידוע (מלכים א' ח, טג). ויש להעיר, שדבר זה מעורר תמיהה, שכן במסכת פסחים (סד, ב) מסופר על אגריפס המלך שרצה לספור את ישראל, ועשה זאת באמצעות ספירת הפסחים שהובאו למקדש באותה שנה, ובאותה שנה ספרו כפלים כיוצאי מצרים - מיליון ומאתיים אלף פסחים. והרי מספר זה גדול פי כמה מכמות הקרבנות שהקריב שלמה ביום חנוכת המקדש, ואף שהמזבח בימי בית שני היה גדול מזה של בית ראשון, כדלעיל, האש שירדה עליו משמים לא סייעה לשרפתם המהירה של אברי הקרבנות, וכיצד אם כן התאפשר הדבר בעוד שאצל שלמה, כמות הרבה יותר קטנה של קרבנות לא הייתה יכולה לעלות על המזבח?

יש מהאחרונים הכותבים שמספר הפסחים המתוארים בסיפור זה הם גוזמא ('מגיד חדשות' מכות יא), או שכל זה היה בדרך נס ('שדה צופים' חגיגה ב, א). לפירוש זה כמה ראיות: א. אם היו מיליון ומאתיים אלף פסחים הרי שבחלוקה לשלוש כיתות נמצא שבכל כת יש כארבע מאות אלף איש עם ארבע מאות אלף כבשים. אי אפשר שכל אלה יוכלו להיכנס לעזרה בפעם אחת, כיון שהעזרה אינה יכולה להכיל בבת אחת מספר כזה של אנשים וכבשים (וזאת בלי לקחת בחשבון את שלמי החגיגה). ב. לא מובן כיצד הספיקו הכהונים להקריב כמות כזו של בהמות בחצי יום.

3. על מערכות העצים שהוצבו על רצפת העזרה הקטירו את אברי הקרבנות, אך דמם נזרק על המזבח (זבחים נט, א ורש"י ד"ה מודה רבי יהודה בדמים).

4. הסברו של רבי יוסי לפסוק מעורר קושי, שכן בפסוק מקביל בדה"ב (ז, ז) נאמר: 'ויקדש שלמה את תוך החצר... כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה

נמצא אפוא שבימים שאלפי קרבנות מועלים על המזבח, יש חשש שהמערכה הגדולה תהיה עמוסה באברי ובאימורי קרבנות עד אפס מקום, וכך יישארו אברים ואימורים שלא יספיקו להעלותם בזמן על אש המערכה, והכוהנים יעברו עליהם באיסור 'לא ילין', כאמור לעיל.

יתרה מזאת, יש זמנים שבהם אימורי הקרבנות צריכים לעלות על המזבח עד השקיעה ולא מאוחר יותר. זאת מאחר ומצות התורה להקטיר אימורים כל הלילה מתייחסת דווקא לקרבן שנשחט ביום חול ואימוריו מוקטרים גם הם בליל חול. אולם אסור להקטיר בשבת או ביום טוב אימורים של קרבן שנשחט ביום חול, שנאמר: "עולת שבת בשבתו" - ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביו"ט" (פסחים נטב).

כך הוא בנוגע לקרבן הפסח כשי"ד בניסן חל ביום חול, שאז האימורים צריכים לעלות על המזבח עד השקיעה, ואסור להקטירם בלילה, שהוא יו"ט, וכדברי הרמב"ם (קרבן פסח א,ח): "מקטירין חלבי פסחים כל הלילה עד שיעלה עמוד הבקר. במה דברים אמורים? בשחל ארבעה עשר להיות בשבת, שהרי חלבי שבת קרבין ביו"ט, אבל אם חל ארבעה עשר להיות בחול אין מקטירין חלבי חול ביו"ט".

נמצא אפוא, שבשנה רגילה, שי"ד בניסן חל בה ביום חול, הזמן המיועד להקטרת חלבי הפסחים קצר ביותר - עד השקיעה. כיצד יספיקו הכוהנים לגמור להקטיר את כל חלבי הפסחים הרבים המובאים למקדש (שהרי הפסח חובה על כל ישראל והמבטלו ענוש כרת), אם אש המערכה תשרוף לאט את האימורים?

יתרה מזאת. בדרך כלל⁸ באה עם הפסח גם 'חגיגת ארבעה עשר'. כך גדל מספר הקרבנות המוקרבים ביום זה במידה ניכרת. במציאות כזו, החשש שהכוהנים יעברו על איסור 'לא ילין' הוא כמעט ודאי בעיה נוספת, ואף חמורה יותר, העלולה להיגרם מעיכוב הקטרת אימורי הפסח - היא ביטול מצוות עשה של אכילת קרבן פסח, שכן אסור לאכול מבשר הקרבן לפני הקרבת אימוריו (אור שמח על הרמב"ם שם).

הרי לפנינו דוגמא נוספת, שחכמים, ובמקרה זה החכם מכל אדם - שלמה המלך, אינם משלימים עם מציאות שתמנע את הקטרת כל הקרבנות המובאים למקדש, והם פותרים בעיה זו.

נמצאנו למדים, ששרפה איטית של בשר הקרבנות על המזבח היא בעיה שיש לפותרה, וכפי שעשו חכמים בימי בית ראשון ושני. איננו יודעים האם כשנשוב ונחדש את העבודה בהר בית ה' תרד אש משמים על מזבח העולה שנבנה בעזרה, ואם תרד, האם תזרז את שריפת אברי הקרבנות כפי שהיה במשכן ובבית ראשון. בהעדר גורם כלשהו שיש בכוחו לזרז ולמהר את שריפתם של אברי הקרבנות העולים על המזבח, צפויות תקלות ובעיות רבות בסדר עבודת המקדש. בעיות קשות במיוחד עלולות להיווצר בתקופת החגים, שבה מובאים למקדש עשרות אלפי קרבנות, ועלול להיווצר מצב שמקום המערכה יהיה עמוס ומלא בבשר קרבנות, ואי אפשר יהיה להוסיף עליו עוד בשר, כאשר ישנם עוד קרבנות רבים שצריכים לעלות עליו.

מעבר לאמור לעיל, שרפה איטית של בשר הקרבנות העולה על המזבח עלול לגרום לכוהנים לעבור על איסור 'לא ילין', וכדלהלן.

ב. איסור 'לא ילין' - כתוצאה מעיכוב איטו של אברי הקרבנות

כתוב בתורה (שמות כג,יח): "לא תִּזְבַּח עַל חֶמֶן דָּם זֶבְחִי, וְלֹא יִלִּין חֵלֶב חָגִי עַד בֶּקֶר", כלומר, חלבי קרבן הפסח צריכים להיות מוקטרים על המזבח עד הבקר, ואסור להשהותם מעבר לכך. איסור זה כולל לא רק את אימורי קרבן הפסח, אלא את כל אימורי (חלבי) ואברי הקרבנות כולם. כך כתב הרמב"ם (קרבן פסח א,ז): "המניח אימורין ולא הקטירן עד שלנו ונפסלו בלינה, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר 'לא ילין חלב חגי עד בקר'⁵, וכן כתב ביתר ביאור בספר החינוך (מצוה צ'): "שלא להניח אימורין של פסח עד הבקר... והוא הדין לשאר אימורין ולשאר קרבנות"⁶.

חכמים גזרו וצמצמו את זמן הקטרת החלבים והאברים עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה (ברכות פ"א משנה א; רמב"ם מעשה הקרבנות ד,ב').

7. רש"י (ברכות ב,א ד"ה להרחיק את האדם) סובר שחכמים לא גזרו שצריך להקטיר את אברי וחלבי הקרבנות עד חצות. ראייתו היא מדברי המשנה במגילה (כ,ב): "דבר שמצותו בלילה - כשר כל הלילה", אך דברי רש"י מנוגדים לפשט המשנה בברכות (ב,א). אמנם הרשב"א (ברכות ט,א) סובר כרש"י, אך הריטב"א בברכות, ותוספות בפסחים (קכב ד"ה אמר) סוברים כרמב"ם, וכך גם דעת רבינו יונתן ורבי יוסף אשכנזי, המובאים במלאכת שלמה.

8. כאשר הפסח בא בחול, בטהרה, והמנויים עליו רבים כך שכל אחד מהם יקבל כזית בשר והפסח לא יאכל על השובע.

5. המשנה למלך (שם) סובר שלדעת הרמב"ם איסור 'לא ילין' חל רק על חלבי הפסח, ולא על שאר הקרבנות, כיון שהרמב"ם כתב הלכה זו בהלכות קרבן פסח. אולם לשון הרמב"ם היא: 'המניח אימורין', ומשמע בפשטות שהכוונה היא לכל האימורים, ולא רק לאימורי קרבן הפסח, וכן כתבו ה'ליקוטי הלכות' (פסחים ה,ב), 'מראה הפנים' (ירושלמי פסחים ה,ב), ועוד. יש לציין שכן משמע בפשטות ממספר סוגיות בתלמוד, כגון במסכת חגיגה (יב,), ועוד, שאיסור הלנת אימורים קיים בכל הקרבנות.

6. וכן היא דעת רוב הראשונים.

לכן, אם אברי עולה התערבו באברי חטאת, והכהן אינו יודע מהם אברי החטאת שצריך לאוכלם ואסור לשורפם על המזבח, ומהם אברי העולה שאסור לאוכלם והם צריכים להישרף על המזבח - אברים אלו יכולים להינתן על האש 'לשם עצים' - בתורת עצים.

לעומת זאת חכמים סוברים, שדווקא השאור והדבש האסורים לעלות על המזבח כקרבן - מותרים לעלות כעצים, אך איברי חטאת, כשיירי מנחה וכו' - קרבנות העולים על המזבח - אסור להעלותם 'לשם עצים', ועל כן אסור לשרוף על המזבח את אברי העולה והחטאת שהתערבו זה בזה, ויש לשומרם עד אשר תיפסד צורתם, ואז להוציאם לבית השריפה.

רש"י (שם ד"ה מידי אחרינא) מסביר, שחכמים אוסרים להעלות לשם עצים דווקא 'שיירי קרבנות' - מה שנותר מקרבן שעלה על המזבח, ומכאן שבדבר שכלל לא עלה על המזבח גם חכמים יודו שמותר להעלותו על המזבח 'לשם עצים'.

נמצא אפוא, שבאופן עקרוני מותר ליתן חומרי בערה נוספים על אש המערכה 'לשם עצים'. גז, שאינו קרבן, ואינו עולה כלל על המזבח, יכול לעלות 'לשם עצים', גם לדעת חכמים, וכל שכן לדעת רבי אליעזר המתיר להעלות 'לשם עצים' גם שיירי קרבן העולה על המזבח.

בדברים אלו אנו מתייחסים לגז כדבר השווה לאברי עולה, חטאת, שיירי מנחה וכו'. אולם למעשה, הגז איננו 'חומר' כבשר קרבן וכסולת של מנחה, כיון שהוא אינו מורגש בחושי האדם. כך אכן התייחס הגרש"ז אוירבך לגז, בהתירו שתיית מי סודה בפסח, על אף שמי סודה נעשים בגז שנוצר מחמץ. טעם הדבר הוא, שכן כעת, כשהחמץ הוא גז - אין לו שום ממשות, ועל כן אינו נאסר בפסח.⁹

נמצא אפוא, שמותר להוסיף לעצי המערכה חומרי בערה נוספים, וכל שכן גז שאינו מוגדר כ'חומר', וניתן להתייחס להזרמתו אל האש כאילו לא נוסף לה דבר.

ראיה נוספת להתיר את הוספתו של חומר בערה שאינו עץ לאש המערכה, ניתן להביא מהאש שירדה משמים על המזבח. אש זו ניוונה בדרך נס, ולא על ידי עצים, ובכל זאת אש זו 'כשרה' למזבח.

ראוי להעיר, שאמנם, כדי להימנע מאיסור 'לא ילין' ניתן להעלות את אברי הקרבנות על המזבח, גם ללא הקטרתם (ריטב"א יומא כא,א, ועוד). אך זהו פיתרון מוגבל, שכן גם המקום שעל המזבח לא יספיק אם כמות הקרבנות העולים עליו תהיה גדולה מאד. כמו כן, אין בפיתרון שכזה למעט ולו במשהו את הצורך למצוא פתרונות נוספים ויסודיים יותר.

דבר נוסף המניע אותנו למצוא פתרון לעיכול האיטי של בשר הקרבנות על המזבח היא ההלכה הפשוטה ש'חביבה מצוה בשעתה', ועל כן ראוי להשתדל ולהקטיר את כל הקרבנות דווקא ביום שחיטתם, ולא לאחר את הקטרתם ללילה. הקטרת אברי הקרבן ביום שחיטתו חביבה כל כך, עד שהתירו להקטיר את האימורים והאברים של קרבנות השבת אף בשבת, אף שניתן לעשות זאת גם בלילה - בצאת השבת (רמב"ם מעשה הקרבנות ד,ג).

לאור דברים אלו יש לבחון היטב האם מותר להעצים את 'אש המערכה' הדולקת על המזבח על ידי העברת צינור גז בתוך המזבח, והזרמת גז לתוך האש, וכדלהלן.

ג. הזרפת גז אל אש המערכה

האש הדולקת על המזבח מוזנת על ידי עצים, ככתוב (ויקרא א,ז):

”וַיִּתְּנוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל הָאֵשׁ.”

יש לברר, האם מותר ליתן חומר בעירה נוסף לתוך עצי המערכה, ואם כן אלו תכונות צריכות להיות לחומר זה?

נאמר בתורה (ויקרא ב,יא-יב):

”כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לָהּ לֹא תַעֲשֶׂה חֲמֵץ, כִּי כָּל שְׂאֵר וְכָל דְּבִשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אִשָּׁה לָהּ. קִרְבֵּן רֵאשִׁית תִּקְרְבוּ אֹתָם לָהּ, וְאֵל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יָעֲלוּ לְרִיחַ נִיחֹחַ.”

מכאן שכל המנחות המוקטרות על המזבח הם מצוה. שתי הלחם המובאים בשבועות, ועשרה לחמי תודה (מתוך ארבעים לחמים) הם המנחות היחידות שהן חמץ, אלא שאין מקטירים מהן על המזבח.

והנה, המילים 'לריח ניחוח' שבסוף הפסוק מיותרות, לכאורה, שכן ניתן היה לומר: "ואל המזבח לא יעלו". ולשם מה נכתבו?

ואכן נחלקו רבי אליעזר וחכמים (זבחים עז,א) בדבר: לדעת רבי אליעזר האיסור להעלות על המזבח שאור ודבש הוא דווקא אם מעלים אותם 'לריח ניחוח', אבל אם מעלים אותם 'לשם עצים', כלומר כתוספת לעצים - הדבר מותר.

⁹ חמץ במשהו, כלומר צריך משהו, אך פחות מכך אינו אסור (ספר הליכות שלמה, הלכות פסח).

⁹ מסיבה זו התיר הגרש"ז אוירבך גם שתיית מים מהכנרת וכדו', על אף החשש שזרקו למים חמץ בפסח. זאת מאחר שבמים אין חמץ ממש, וחז"ל אסרו

אדרבה! כל הוספתו היא בגלל מהירות בערתו והעצמת האש שהוא גורם.

ד. האם צותר להוסיף צינור למזבח?

לאחר שמסר דוד לשלמה את תכנית המקדש, אמר לו: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דהי"א כח, ט). הגמרא במספר מקומות בתלמוד, מקשה מפסוק זה על הצעות לשינוי כלשהו בתוכנית הבית או על שינויים כאלה שנעשו. זאת, לפי ההבנה, שכוונת הפסוק לומר שתוכנית הבית היא תכנית שמימית ולא ניתן לערוך בה שינויים.

למעשה, לאורך הדורות, נעשו מספר שינויים במבנה המקדש, כגון הגדלת מידות מזבח העולה בראשית ימי הבית השני, כאמור לעיל (זבחים סב, א), הוספת גזוזטרא [מרפסת] לעזרת נשים בימי בית שני (סוכה נא, ב), ועוד. שינויים אלו לא נעשו כלאחר יד, אלא מתוך הבאת ראיה לדבר, כגון לימוד על פי אחת המידות שהתורה נדרשת בהם, פרשנות לפסוק, וכו'.¹¹

העיקרון שדרשה ולימוד מפסוק מתירים לשנות את תכנית הבית שדוד מסר לשלמה או להוסיף עליה, מתבאר בדברי הירושלמי (מגילה פ"א ה"א), שם נאמר:

"רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק: מגילה שמסר שמואל לדוד ניתנה להידרש. מה טעמא? 'הכל בכתב' - זו המסורת, 'מיד ה' - זו רוח הקודש, 'עלי השכיל' - מיכן שניתנה להידרש".

ומכאן שתוכנית הבית אינה שונה משאר התורה, וחכמים יכולים לערוך בה שינויים ותוספות לאור הבנתם וסברתם.

מאידך, במקרים שהועלתה אפשרות לשינוי או לתוספת כלשהי, ולא נמצא פסוק ודרשה המתירים זאת - אפשרות זו נשללה. דוגמא לדבר: הוספת פשפש [חלון] למחיצה המפרידה בין עזרת נשים לעזרת ישראל. אמנם, הגמרא (זבחים לג, א) העלתה את ההצעה לעשיית הפשפש בגלל צורך הלכתי, כדי שהמצורע שאסור לו להיכנס לעזרה יוכל להכניס את ידיו דרך הפשפש ולסמוך על קרבנו, כך שקרבנו יימצא בצפון העזרה, במקום שחיטת קדשי קדשים, וכך תוכל להתקיים ההלכה 'תיכף לסמיכה שחיטה'. אולם לבסוף, כיון שאין פסוק שניתן ללמוד ממנו להתיר עשיית פשפש כזה - הדבר נאסר (תוס' שם ד"ה וליעבד פשפש).

לפיכך, נראה שאין איסור להוסיף ל'אש המערכה' עוד חומר בערה, בנוסף על העצים המבעירים אותה.

גם באשר לתכונותיו של הגז, תואמות הן את האמור ביחס לסוג העצים הכשרים למזבח, ואף יותר מכך:

במשנה (תמיד ב, ג) נאמר: "וכי כל העצים כשרים למערכה? הין, כל העצים כשרין למערכה, חוץ משל זית ושל גפן. אבל באלו רגילין - במרביות של תאנה, ושל אגוז, ושל עץ שמן". בגמרא (תמיד כט, ב), מבואר, שעצי הזית והגפן נאסרו בגלל שיש להם פירות, ובלקיחתם למזבח יש פגיעה במצות יישוב ארץ ישראל (עצי התאנה שניתן לקחת מהם עצים למערכה הם עצים זקנים שאינם נותנים פירות, או עצים שפירותיהם רעים. גמרא שם).

טעם נוסף המובא בגמרא הוא שעצים אלו מעלים עשן מרובה, ואין זה מכבודו של המזבח להעלותם עליו.

לפי דברים אלו עולה, שאין שום איסור בהוספת גז, שכן הגז אינו פרי שלקיחתו פוגעת במצוות יישוב הארץ, וכן אין בו נזולים הגורמים ליצירת עשן מרובה.

מקור נוסף המלמד על תכונותיהם של עצי המערכה הוא התורת כהנים (ויקרא נדב, ו, ד), שם נאמר: "'על העצים אשר על האש' - עצים הנתוכים להיות אש". הראב"ד, הר"ש משאנץ ומפרשים נוספים (שם) סוברים, שעצים הנתוכים להיות אש הם עצים שלאחר בעירתם נעשית מהם גחלת, למעט עצים שנעשים כולם אפר. אולם המפרש לתמיד (כט, ב), סובר, שנתוכים להיות אש פירושו - שעצים אלו נדלקים מהר, וזו תכונה הנצרכת כדי שאש המערכה תבער ברציפות ללא הפרעות ודעיכות.

גם לדעת הראשונים דלעיל, הדורשים שעצי המערכה יהיו כאלו שנשאר מהם גחלים, אין בעיה בתוספת גז על העצים, שהרי אין בתוספת שכזו לבטל את הגחלים שנוצרים מעצי המערכה.

הצורך בעצים נובע גם מכך שסידור עצי המערכה בבוקר הוא מצווה,¹⁰ ומכאן שהשימוש בעצים הוא חובה. הגחלים נצרכים למצוות תרומת הדשן, ועוד. מכאן, שהוספת הגז אינה אסורה, כל עוד יישארו גחלים מאש המערכה, כאמור לעיל.

גם לדעת המפרש לתמיד, אין בעיה בהוספת גז לאש, שכן הגז נשרף בקלות ולא רק שאינו גורם לעיכוב בבעירת האש, אלא

11. לדוגמא: הוספת הגזוזטרא לעזרת נשים נעשתה על פי ק"ו שדרשו חכמים, ראה שם.

10. כך כותב רש"י (יומא כז, ב ד"ה הוי אומר): "תמיד של שחר הזקיך הכתוב בו למערכת עצים חדשה בכל בוקר".

הרי מעט עפר של מצות כיסוי הדם הניתן על המזבח נחשב כתוספת אסורה למזבח, כאמור לעיל, ומדוע חיבורם של ספלים אלו למזבח מותרת ללא כל ראייה וללא לימוד המתיר זאת?

אלא מכאן שיש הבדל מהותי בין נתינת עפר על המזבח לבין חיבור ספלי כסף למזבח: אסור ליתן עפר על המזבח כשהמתבטל למזבח ונהפך להיות חלק ממנו, שכן בכך משנים אנו את המזבח עצמו ואת מידותיו וגודלו. דבר זה יכול להיעשות רק על פי דרשה ולימוד מפסוק, כאמור לעיל. לעומת זאת, בחיבור ספלי הכסף למזבח - מבנה המזבח אינו משתנה, וצורתו היסודית נשמרת. כלומר, למרות שספלים אלו הם כגופו של המזבח - הם לא משנים אותו באופן מהותי, והם בסך הכל תוספת חיצונית למזבח.¹⁴

דוגמא נוספת לתוספת חיצונית שמותר להוסיפה לבית גם ללא כל ראייה, דרשה וכדו', היא נברשת הזהב שתרמה הילני המלכה בימי בית שני. נברשת זו נתלתה, כידוע, בפתח ההיכל, ולא מצינו בחז"ל שהתקשו: "היכי עביד הכי? והכתיב 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'!" אלא מכאן שכיון שאין בהוספת נברשת זו שינוי מהותי במבנה ההיכל, וצורתו ומידותיו לא השתנו עקב כך - מותר להוסיפה ללא שום תנאי.

נמצא אפוא שיש להבחין בין תוספות מהותיות לבית וכליו - תוספות היוצרות שינוי בגודל ובצורה, וכדומה, לבין תוספות חיצוניות שאינן יוצרות שינוי בגודל ובצורה, וגם לאחר הוספתן ניכר לעין כל שאין הן אלא תוספת חיצונית.

לאור דברים אלו, נדמה שדינו של צינור גז העובר בתוך המזבח הוא כדינם של ספלי הכסף המחוברים אליו, שכן ניכר שצינור זה הוא תוספת חיצונית למזבח, ואין הוא כעפר המתמזג עם המזבח, ומשנה את צורתו ומידותיו.

ה. האם מותר לעשות נקב בתוך המזבח?

העברת צינור גז בתוך המזבח מחייבת עשיית נקב בתוך המזבח.

דוגמא נוספת, שללא לימוד מפסוק אסור לשנות דבר מ'תכנית הבית' שמסר דוד לשלמה, מצינו במשנה בחולין (פג,ב). נאמר שם שמצוות כיסוי הדם נוהגת רק בחולין ולא במוקדשין. הגמרא (שם) מסבירה, שכיון שבמצות כיסוי הדם צריך לכסות את הדם בעפר מלמטה ומלמעלה, דבר זה לא יכול לנהוג במליקת העוף הנעשית על המזבח, כיון שנתנית העפר על המזבח (כשהעפר מתבטל למזבח) מהווה תוספת למזבח - ואסור לעשות כן בגלל הפסוק "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל".¹²

לכאורה, על פי דברים אלו, אסור להוסיף צינור שיעבור בתוך המזבח.¹³

אלא שמצינו שחכמים התירו לחבר ולקבוע במזבח כלי גם ללא כל ראייה ולימוד מפסוק, כדי לפתור בעיה הלכתית של 'מעלין בקודש ואין מורידין', וכדלהלן:

במשנה בסוכה (פ"ד מ"ט) נאמר, שניסוך היין והמים נעשה לתוך שני ספלים שהיו מונחים על גג המזבח. תוס' (מחב, ד"ה שני ספלים) מתקשים כיצד ניסכו לתוך ספלים אלו, הרי הניסוך היה מצלוחית של זהב, ואילו ספלים אלו עשויים כסף, וכיצד ניתן לעשות זאת? הרי "מעלין בקודש ואין מורידין"!

מתרצים תוס', שספלים אלו מחוברים למזבח ונחשבים לחלק ממנו, ואם כן אין לספלים אלו תורת כלי, והניסוך נחשב כניסוך ישיר על המזבח. קדושתו של המזבח גדולה מזו של צלוחית הזהב, ולפיכך אין בכך הורדה בקודש. כך כותבים גם המאירי והריטב"א (שם), ואין בין הראשונים האחרים מי שחולק על כך.

ספלים אלו לא היו בבית ראשון, שכן אז הניסוך היה על צדי המזבח ולא על גגו. בימי בית שני, כשהגיעו למסקנה שיש לנסך לתוך המזבח ולא על צדו, הוסיפו ספלים אלו ששימשו כמשפך, כדי שהנסכים יישפכו לנקבים ולא חוצה להם (זבחים סא,ב).

נשאלת אפוא השאלה: כיצד הותרה תוספת זו למזבח בבית שני?

14. לדעת רש"י (זבחים נד,א ד"ה אימר כף) ותוס' (ד"ה אי אמרת) הייתה למזבח בליטה שיצאה ממנו בגובה שלושה טפחים בקרן הדרומית מזרחית שלו. בליטה זו שימשה לקליטת דמה של עולת העוף הנמלקת בקרן זו, והיא נדרשה מאחר שבמקום זה לא היה יסוד. בליטה זו היא תוספת נכבדת למזבח, ואם מעט עפר נאסר, כיצד בליטה זו מותרת? לפיכך יש לומר, שבליטה זו לדעתם, הינה חלק ממבנהו הקבוע של המזבח, כמו היסוד, הסובב ושאר חלקי המזבח, ואין זו תוספת כלל.

12. עוד דוגמא מצינו במסכת עירובין (קד,א), שם אומרת המשנה: "בזוקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו", ומבארת הגמרא (שם), שהמלח אינו בטל לגבי הכבש, כי בכך הוא מוסיף על הבניין, וזה אסור, ככתוב "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" לכן המלח מהווה חציצה, והוא ניתן על המזבח רק בשעה שמוליכים עצים למערכה, שזו אינה עבודה, והחציצה בה מותרת.

13. רק לבית דין הגדול יש סמכות לדרוש את פסוקי התורה וללמוד מהם הלכות חדשות. כעת, בהיעדר סמכות שכזו, אנו איננו יכולים לעשות כן (רמב"ם הלכות ממרים ב,א; הקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה).

יש לברר האם מותר לעשות במזבח נקב לצורך שזחה.

הגמרא (זבחים סא,ב) דנה, מדוע הגדילו בוני הבית השני את מזבח העולה. לדעת רב יוסף, הגדלת המזבח נעשתה כדי להגדיל את המערכה שהקרבנות נשרפים עליה, כאמור לעיל, ובכך להגביר את עוצמת האש ולמהר את שרפתם של הקרבנות העולים על המזבח.

בגמרא מובא טעם נוסף: "כי אתא רבין אמר ר"ש בן פזי משום בר קפרא: שיתין הוסיפו. מעיקרא סבור: מזבח אדמה - שהוא אטום באדמה; ולבסוף סבור: שתיה כאכילה, ומאי מזבח אדמה? שהוא מחובר באדמה, שלא יבנו לא על גבי כיפיים ולא על גבי מחילות".

בבית ראשון, פירשו שכוונת הפסוק (שמות כ,כ) "מזבח אדמה תעשה ליי" היא שהמזבח צריך להיות אטום באדמה, ואסור שיהיה בו חלל כלשהו, ולפיכך ניסוך היין והמים היה על צדי המזבח, ומשם נשפכו היין והמים אל הבור שהיה ליד המזבח. לעומת זאת בבית שני סברו חכמים ש'שתיה כאכילה', וכפי שהמזבח 'אוכל' את הקרבן כאשר הקרבן נשרף על המזבח, כך המזבח צריך 'לשתות' את היין והמים, ולכן הניסוך צריך להיות לתוך המזבח. על כן בוני הבית השני עשו נקבים בתוך המזבח, וניסכו לתוכם את היין והמים, ואת הפסוק "מזבח אדמה תעשה ליי" הם פירשו שאין כוונתו לאסור עשיית נקבים במזבח, אלא לאסור את בניית המזבח על גבי כיפין (קשתות) ומחילות.

מפשוט הגמרא משמע, אם כן, שאין איסור לעשות נקבים בתוך המזבח, ואין הוא חייב להיות אטום (רש"י זבחים סא,ב). זו דעתם של רוב הראשונים, שכן לדעתם היו במזבח שני נקבים, שלתוכם ניסכו את היין והמים (תוס', מאירי וריטב"א בסוכה מח,א, ועוד).

נמצא, לדעת ראשונים אלה, שעשיית נקב כדי להעביר בתוכו צינור גז - מותרת, שאין נקב זה גרוע מהנקבים שנעשו לצורך הניסוך.

מאידך, הרמב"ם (בית הבחירה ב,טז) כותב: "כשבוני המזבח בונין אותו כולו אטום כמין עמוד, ואין עושין בו חלל כלל... ונותן בתוך הבנין גוף של עץ או אבן בקרן דרומית מזרחית כמדת היסוד, וכן נותן בתוך כל קרן וקרן עד שישלים הבנין ויסיר הגופים שבתוך הבנין כדי שתשאר קרן דרומית מזרחית בלא יסוד וישארו הקרנות חלולין". מדבריו משמע שהמזבח צריך להיות אטום ואין לעשות בו שום חלל, כפי שהיה בבית ראשון. אמנם הרמב"ם כותב שקרנות המזבח חלולות, אך אין ללמוד מכך שמותר לעשות נקבים במזבח,

שכן, הנקבים בקרנות הם חלק ממבנה המזבח, ועשייתם אינה באה עקב צורך מעשי כלשהו.¹⁵

דברי הרמב"ם מעוררים תמיהה, לאור דברי הגמרא שהבאנו לעיל, שמהם עולה שמותר לעשות חללים בתוך המזבח. כך תמה ה'יריעות שלמה' (שם), ונשאר בצ"ע.

אלא שעיון בדברי הרמב"ם בהלכה י"א, יש בו כדי לפתור שאלה זו. ואלו דבריו שם: "ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין, והן הנקראין שיתין, שהדמים יורדין בהן ומתערבין באותה הקרן באמה ויוצאין לנחל קדרון". אם כן, גם ביסוד היו שני נקבים לצורך סילוק שיירי דם הקרבנות. מדוע אפוא כתב הרמב"ם בהלכה ט"ז שהמזבח כולו אטום ואין עושין בו חלל כלל?

על כן נדמה שדברי הרמב"ם בהלכה ט"ז על כך שהמזבח אטום, אינם באים לאסור עשייתם של חללים במזבח, אלא הרמב"ם בא לתאר כיצד בונים מזבח, כאשר באופן רגיל אין בו חללים והוא אטום. וכך נאמר בגמרא (זבחים נד,א): "כיצד בונין את המזבח? מביאין מלבן שהוא שלשים ושתים על שלשים ושתים וגובהו אמה, ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות, ומביא סיד וקוניא זפת וממחה ושופך, וזה הוא מקום יסוד; וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים אמה על שלשים אמה וגובהו חמש אמות, ומביא חלוקי אבנים... ומביא זפת וקוניא וממחה ושופך..."¹⁶, נמצא שתהליך עשיית המזבח הוא כזה, שבאופן טבעי אין בו חללים, ואותם חללים שבין האבנים נסתמים על ידי הטיט ששופכים בין האבנים.

אולם נקבים הנצרכים למזבח, כגון נקבים לסילוק שיירי הדם, לא רק שעשייתם מותרת, אלא אדרבה, מצווה לעשותם.

נמצא אפוא, שדברי הרמב"ם אינם סותרים את דברי הגמרא דלעיל, ויוצא שגם לדעתו, עשיית נקב במזבח כדי להעביר בו צינור - תהיה מותרת, כל עוד יש צורך הלכתי חיוני בכך (כפי שמותר לעשות נקבים ביסוד).

ואכן, כך משמע מפירוש הרמב"ם למשנה (מידות פ"ג מ"א), ששם כתב: "וממה שאתה צריך לדעת שהמזבח הבנוי לא היה לו חלל כמו אותו שעשה משה רבינו...". הרמב"ם אומר שלמזבח האבנים שבמקדש אין חלל כמו החלל שהיה במזבח הנחושת, כלומר חלל התופש את רוב שטחו של המזבח; אך חללים קטנים כנקבים - ודאי שמותר לעשות, והרמב"ם אינו אוסר את עשייתם.

15. לדעת רש"י (זבחים נד,ב ד"ה קרנות של) קרנות המזבח היו חלולות כדי שי'פול דם חטאת לתוכם', אך לדעת הרמב"ם, אין צורך שדם החטאת יינתן

לתוך הקרנות עצמן, והסיבה שהקרנות חלולות היא שקרנות המזבח דומות בצורתן לקרני בהמה, שהן, כידוע, חלולות.

גם חיבורם של ספלי הכסף למזבח, אינו משנה את הגדרתו של המזבח כמזבח אבנים, אף על פי שהספלים הם חלק מגופו של המזבח.

זאת ועוד, בכמה מקלי המקדש מצינו שעל אף שהם צריכים להיעשות מחומר מסוים, אין עשיית חלק מהכלי מחומר אחר אוסרת אותו ומשנה את הגדרתו. נביא כאן שתי דוגמאות לעיקרון זה:

א. הכיור וכונו צריכים להיעשות מנחושת, ואעפ"כ במכונות שעשה שלמה כבסיס לכיורים, כדי שיוכלו להסיעם בעזרה - היה גם עץ (רש"י מלכים א' ז, כח).

ב. המחיתה לחתיית גחלים ביוה"כ הייתה עשויה זהב (יומא מג, ב). לקראת עבודת הכה"ג ביוה"כ היו מחברים לה 'ניאשתיק' (יומא מד, ב). בירושלמי (יומא פ"ד ה"ד) מבואר מהו 'ניאשתיק': "בכל יום לא היה בה נרתיק, והיום היה בה נרתיק כדי שלא תכבה. ואינו חוצץ? אמר רבי יוסי בי רבי בון: קבעו במסמר".

תוס' (יומא מד, ב ד"ה בכל) מביאים את הירושלמי בגרסה קצת שונה: "כדי שלא תכווה", ולדעתם היו מכסים ביוה"כ את ידית המחיתה בנרתיק העשוי עור, כדי שידו של הכהן לא תיכווה. נרתיק זה היה מחובר למחיתה במסמר ונהפך להיות חלק ממנה, עד שאינו חוצץ בין ידו של הכהן למחיתה. כך פירש גם הריטב"א (שם) בפירושו השני.¹⁶

נמצא אפוא, שגם כשמוסיפים לכיור הנחושת או למחיתה יוה"כ פ העשויה זהב, פריט העשוי מחומר אחר - אין בכך כדי לפסול כלי זה, ולשנות את הגדרתו ככלי נחושת או ככלי זהב. לענ"ד, כן הוא גם ביחס למזבח, כאמור לעיל.

לאור דברים אלו, נדמה שמותר להוסיף למזבח צינור גז שאינו עשוי מאבן. הצינור יכול להיעשות מכל חומר, חוץ מברזל, שנגיעתו במזבח אסורה, ככתוב (דברים כז, ה): "לא תניף עליהם ברזל". מתכות אחרות יכולות לגעת במזבח, כל עוד אינן פוגמות את אבניו, כמו ספלי הכסף שהיו מחוברים למזבח, וכן כלי הגשת המנחה שהיו עשויים מתכת שאינה ברזל, והיו נוגעים במזבח בשעת הגשת המנחה למזבח.

ייתכן שהחובה לעשות במקדש מזבח שהוא אטום ברובו, נובעת מהחובה לחבר את המזבח לרצפת העזרה. חיבור שכזה קיים גם אם עוברים בתוך המזבח נקבים דקים, שכן אין באלו כדי לנתק את המזבח מהרצפה. ראיה לכך הוא ה'שית' שהיה מתחת למזבח, שכיון שאינו מנתק את המזבח מחיבורו לרצפה - לא רק שעשייתו מותרת, אלא היא אף חובה.

יש להעיר, שגם אם נאמר שהרמב"ם אוסר עשיית חללים במזבח, שלא כדברינו, כיון שלדעת רוב הראשונים עשיית חללים במזבח מותרת, וכפשוט הגמרא, מסתבר יותר לפסוק להלכה כדעת רוב הראשונים ולהתיר עשיית נקב במזבח.

1. פאיזה דזופר פותר לעשות את צינור הגז?

מזבח העולה במקדש צריך להיעשות מאבנים, ככתוב (שמות כ, כא): "וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי". אמנם בפסוק נאמר 'ואם' ומשמע שזו רשות ולא חובה, אך במכילתא דרבי ישמעאל (פרשת משפטים סימן י"ט) מובא, שפסוק זה הוא אחד משלושה מקומות שבהם הלשון 'אם' מתפרשת כחובה ולא כרשות, וכן פסק הרמב"ם (בית הבחירה א, ג).

לפיכך יש לברר, האם צינור הגז שמוסיפים למזבח, צריך להיעשות דווקא מאבן, או שמותר לעשותו גם מחומר אחר?

בגמרא (זבחים נד, א) מובא תיאור, כיצד היו עושים את מזבח העולה: "כיצד בונין את המזבח? מביאין מלבן שהוא שלושים ושתיים על שלושים ושתיים וגובהו אמה, ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות, ומביא סיד וקוניא [עופרת] וזפת וממחה ושופך, וזה הוא מקום יסוד; וחוזר ומביא מלבן...".

בדברי הגמרא מבואר, שהטיט שמחברים בו את אבני המזבח מורכב מסיד, זפת וקוניא, שהיא עופרת (רש"י כתובות קז, ב).

נמצא אפוא, שעירוב העופרת שהיא מתכת בטיט המזבח - אינו משנה את הגדרתו של המזבח כמזבח אבנים. הסברא נותנת שכיון שעיקרו של המזבח עשוי אבנים, וכמות העופרת שבו זניחה ובטלה ברוב, לכן, על אף עירוב העופרת במזבח, אין בכך כדי לשנות את הגדרתו כמזבח אבנים.

¹⁶ הוא כיסוי על הגחלים, כדי שלא יכבו, וכן פירש רבנו חננאל שם.

¹⁶ הריטב"א בפירושו הראשון לבלבלי מפרש על פי גרסת הירושלמי, ש"ניאשתיק"

יצטרכו לתת עליהם את דעתם. נושאים נוספים שחכמי ישראל יצטרכו לדון בהם הם: תאורת חשמל במקדש, צליית בשר הפסח בתנור חשמלי,¹⁷ חימום מי הכיור בשבת, אריגת בגדי כהונה במכונות אריגה חשמליות, ועוד נושאים רבים ומגוונים.

לאור הדברים שהעלינו לעיל, נדמה שאין בעיה בהזרמת גז אל אש המערכה כדי להעצים את להבותיה. כמובן, יש לדון להלכה גם בדרכים אחרות להעצמת האש שהטכנולוגיה מציעה, ואכמ"ל.

בדורות האחרונים חלה התפתחות מדעית וטכנולוגית גדולה מאד, ואנו מוקפים במכשירים ובאמצעים טכנולוגיים שלא היו בדורות קודמים. אין ספק שאחת מהמשימות שתעמודנה בפני בוני המקדש תהיה לברר אלו מהטכנולוגיות הללו ניתן לשלב בחיי המקדש, כדי לשפר ולשכלל את עבודת ה' המתנהלת בו.

הנושא הנידון במאמר זה הוא אחד מנושאים רבים שחכמי ישראל

17. ראה מאמר שכתבתי בנושא, בתחומין כרך ל' עמ' 38.